

Ib Poulsen:

*Radiomontagen og dens rødder.
Et studie i den danske radiomontage
med vægt på dens radiofoniske
rødder.* København:

Forlaget Samfundslitteratur, 2006,
illustreret, 672 sider, 348 kr.

»Spar paa Studiet, Hr. Holm, giv os Verden!« lød opfordringen til Statsradiofonisens leder Emil Holm i et indlæg i 1926 i Social-Demokraternes spalter, og dette ønske om at forlade studierne kontrollerede verden og bevæge sig ud i virkelighedens mangfoldighed var ikke blot et lytterønske i radioens tidlige år, men blev en ledetråd for flere generationer af radiofolk, der skabte nye dokumentarformater i radioen i form af høre billeder, features og montager. Denne bevægelse ud i virkeligheden er også det afgørende tema i Ib Poulsens disputats om radiomontagens historie: på hvilke måder kunne man ved hjælp af det radiofoniske sprog skildre virkelighedens sociale og psykologiske aspekter, og hvilke stemmer fra virkeligheden lod radiomontagen komme til orde. Det er først og fremmest en genrehistorie, som Poulsen har skrevet, hvor et centralt ærinde er at påpege de radiofoniske rødder til udviklingen af radiomontagen; men i kraft af sit stof bliver radiomontagen også en »kulturhistorisk sonde«, som man kan bruge til at belyse samtiden, og selvom dette aspekt ikke udgør en egentlig analytisk problemstilling i afhandlingen, udgør det en vigtig klangbund i de konkrete analyser.

Afhandlingens første del, *En optakt*, indledes med en karakteristik af radiomontagen, som den udfoldede sig i 1980'erne og 90'erne. Fra denne periode analyseres 14 montager, der alle opnåede stor anerkendelse og modtog internationale priser. Med afsæt i dette højdepunkt i genrens danske historie redegøres for det analytiske udgangspunkt: For det første et tekstanalytisk, der inddrager pragmatiske og retoriske dimensioner, herunder spørgsmålet om lytteradressering, samt fortælleformer og forløbsstrukturer. For det andet repertoiret af radiofoniske udtryksmidler. Blandt de teoretiske referencer er semiotikeren C.S. Pierce og dokumentarfilmforskeren Carl Plantinga, hvis pragmatisk funderede analyse af det visuelle udtryk tillempes til analysen af auditive udtryksformer. Der gives en karakteristik af fænomenet montage, bl.a. med reference til Sergej Eisenstein,

og endelig diskuteres genrebegrebet og dokumentargenren med afsæt i hhv. Jerry Palmer og John Corner.

I afhandlingens anden del, *De tidligste år*, skildres radioens udvikling i perioden 1922-30, med særligt henblik på programmer og programpolitik. Der gives en bred fremstilling af radiofonien i denne pionértid, og der gives også, uden direkte relation til afhandlingens overordnede emne, en behandling af den tidlige organisering af lytterne i – indbyrdes skarpt rivaliserende – radioklubber. Delen afsluttes med en redegørelse for de fremadpegende fornyelser i programpolitikken, der fandt sted 1927-30, bl.a. helaftens-lydbilledet *Vore Dages København i radiofoniske Billeder* fra 1930. I tredje del, *Høre billeder og tekstmontager*, gives en mere indgående analyse af to af de programtyper, der er centrale i afhandlingen: høre billedet og den litterære tekstmontage. Serien *Danske Virksomheder* samt (hvad der kun behandles ganske kortfattet) høre billeder beregnet for børn leder frem til de udsendelser, der for alvor slog genren fast i lytternes bevidsthed, de såkaldte *Høre billeder fra Dagliglivet* (1932 og frem). Disse høre billeder peger i vigtige henseender frem mod radiomontagen: De beskæftiger sig med dagliglivet i private virksomheder, offentlige institutioner og forlystelsessteder. Karakteristisk for høre billedet er, at stoffet formidles til lytterne gennem en autoritativt optrædende og dannet »cicerone«, ofte i skikkelse af Aksel Dahlerup. Fra midten af 1930'erne får den litterære tekstmontage voksende betydning. Der er tale om lyrisk-musikalske udsendelser af belærende art og ofte med et nationalt og historisk motiv. Da Danmark besættes i 1940, bliver Statsradiofonien på grund af sin monopolstilling og radioens centrale betydning i ganske særlig grad kontrolleret af besættelsesmagten. Dette pres udmønter sig bl.a. i et tysk krav om »forståelses-udsendelser«, der skulle skabe større dansk støtte til besættelsesmagten. En indgående sproglig analyse af en af forståelses-udsendelserne, *Rigsbrudeskolen* (1940), viser, hvor snævre de politisk betingede rammer var for denne type udsendelser, men analysen argumenterer også for, at selv en så bunden opgave trods alt kunne løses (af Aksel Dahlerup) med en ganske diskret markeret sarkasme.

Fjerde del, *Features*, behandler de programmæssige fornyelser, der fandt sted efter krigen, og som ses i lyset af den omfattende retablering af Statsradiofonien, der fandt sted i de første efterkrigsår. I fokus står featuren, som er kendetegnet ved, at indholdet er faktisk baseret, men

den radiofoniske iscenesættelse er formmæssigt præget af dramaturgien eller reportagen. Den tysk-østrigske emigrant Willy Reunert betragtes som periodens nyskabende skikkelse, der med sine features satte samfundsproblemer under debat gennem en udnyttelse af radiomediet, der fornyede formsproget med en stærk betoning af lyden som selvstændigt udtryksmiddel. At Willy Reunert, der var overbevist socialist, fik mulighed for at optræde så pågående og kritisk, forklares bl.a. ved, at Statsradiofonien efter krigen havde behov for at markere sin selvstændighed, hvilket også kom til udtryk i Julius Bomholts krav om »farlig radio«. Poulsen analyserer en række af Reunerts (og hans kollega Sven Alkærsgs) kritiske features om bl.a. fattigdom, bolignød, men også sociale og politiske forhold uden for landets grænser. I femte del, *Den Clausen'ske feature*, er hovedskikkelsen Viggo Clausen, der var elev af Reunert. Hans featureproduktion 1950-58 ses som en vigtig inspiration for den moderne danske radiomontage. I den skandaleombruste udsendelse *Jeg tilspørger dig* (1952), hvor fjorten borgerligt viede brudepar fortalte om deres meget pragmatiske og prosaiske motiver til at gifte sig, giver Clausen afkald på den autoritative interviewerrolle. Lytteradresseringen er langt mindre styret, end den tidligere havde været, og muligheden for lytterens selvrefleksive udfoldelse øges tilsvarende. Med sin fordomsfri, ikke-autoritære adressering af lytteren åbner den Clausen'ske feature for en mere gennemgribende kultur-refleksiv lytteposition end de tidligere høre-billeder og features.

Sjette del omhandler *Radiomontagen i 60'erne og 70'erne*. De mange historisk-litterære og historisk-dokumentariske montager i perioden viderefører en tradition, der stofmæssigt rækker tilbage til 1930'erne, men det sker på andre – mindre pietetsfulde – holdningsmæssige præmisser og med udnyttelsen af en mere avanceret teknik. Disse montageformer analyseres ud fra fem eksempler, som omhandler meget forskellige historiske perioder. Et avanceret radiofonisk udtryk præger også de rent dokumentariske billeder af samtiden: person- og miljøportrættet. Portrætter af enkeltindivider fokuserer på den portrætteredes egen virkelighedsopfattelse. En verden fremlægges, men det sker gennem et subjektivt temperament, uden præntioner om almengyldighed og objektivitet. Lytteren kommer, f.eks. i Stephen Schwartz' *Willys verden* (1969), helt ind på livet af en person, delagtiggøres i dennes funderinger over den moderne tilværelse. Dermed udvikler der sig

en refleksivitet i dobbelt forstand: dels individets refleksioner, som de fremlægges (uden interviewe-rens markerede mellemkomst), og dels den reflek-sive position, som lytteren tilskyndes til at indtage. I *Opsamling og konklusioner* finder Poulsen bekræftelse af, at »radiomontagen i Danmark har en række radiofoniske genreforudsætninger der kan begrunde radiomontagens tematik, æstetik, radiofoniske udformning og lytteradressering [...] Det er også tydeliggjort at radiomontagen er mere end summen af sine genremæssige rødder. Det slår igennem i den radiofoniske iscenesættelse, i udformningen af særlige varianter og ikke mindst i den konsekvent kulturelle lytteradressering« (s. 614-15).

Som det turde være fremgået, favner Poulsen med denne afhandling et meget stort stofområde ikke mindst i form af radioudsendelser, og det er afhandlingens store fortjeneste, at et væld af spændende udsendelser er kommet ud af arkiverne og blevet analyseret og diskuteret. Generelt forekommer Poulsens analyser overbevisende og veldokumenterede, ligesom hans påpegnin- g undervejs af de forskellige institutionelle, tekniske og genremæssige forudsætninger for radiomon- tagens udvikling virker afklarende. Det skal også fremhæves, at Poulsens sproganalytiske baggrund bidrager til at gøre de mange detaljerede analyser til en fornøjelse at læse, både hvad angår analytisk sensibilitet og egen sproglig fremstilling.

Enhver fremstilling bygger på nogle valg, og i Poulsens fremstilling er man ikke i tvivl om, hvem der er hovedskikkelser; alene i kraft af omfanget af sider fremstår Axel Dahlerup, Willy Reunert og Viggo Clausen som de centrale montører, der repræsenterer vigtige hovedtendenser og skridt i montagens udvikling: fra høre-billede over social kritik til kulturel refleksivitet. Hvad angår Axel Dahlerups rolle som pionér i skabelsen af hørebil- ledet, kan man indvende, at han nok ikke er så ene- stående, som den gængse fremstilling og nu også denne afhandling vil gøre ham til. Poulsen skriver selv, at den unge Frederik Lawaetz var meget tid- ligt ude med sin serie *Udsendelse for Dreng* og mange andre børne- og ungdomsudsendelser, og disse var nyskabende ved at eksperimentere med lyd fra mange forskellige steder og miljøer, også sammenlignet med Dahlerups høre-billeder. Få af Lawaetz' udsendelser er bevaret som lyd, hvorfor en nærmere vurdering af hans tidlige bidrag er vanskeligere, men der er næppe tvivl om, at når Dahlerup gennem mange år har fremstået som pionér på området i DR's egen radiohistorie, og

Lawaetz kun er tildelt en birolle, hænger det også sammen med, at høre-billeder henvendt til et voksenpublikum om samfundets store virksomheder i samtiden kunne gøre krav på større autoritet end eksperimenterende børneprogrammer. Med andre ord er der fortsat et kapitel at skrive af dansk radiohistorie om den senere tv-førstemand Frederik Lawaetz's rolle som radiopionér.

Willy Reunert ses som foregangsmand for den sociologiske og kritiske montageform, men i Poulsens fremstilling fornemmer man, at hans egentlige »helt« er Viggo Clausen, der formår at tilføje en mere subjektiv dimension til den sociale portrættering af mennesker, ligesom Clausen selv abdicerer som autoritativ fortæller. Reunert interesserer sig derimod for den sociale type, ikke for individet, og anvender en didaktisk form. Selvom det ikke formuleres eksplicit som en kritik, lyder det i Poulsens fremstilling ikke desto mindre som en mangel ved Reunerts montager. Clausen peger derimod fremad, fordi han med sin mere subjektive gestaltning af personer og fraværet af en autoritativ fortæller er med til at knæsette den reflektive adressering af modtageren, som senere montagefolk videreudvikler. Over for denne logik vil jeg indvende, at Reunert ikke nødvendigvis er uinteressert i individer, selvom han holder en vis distance. Subjektiv eller intim skildring af personer, som vinder indpas i nyere montager, giver ikke nødvendigvis et sandere billede af de pågældende individer, men afdækker andre lag end dem, man når ved at fokusere på den sociale type. Sagt på en anden måde er der i fremstillingen en snert af, at jo mere intim eller personlig en skildring bliver, desto sandere et billede giver den af et individ. Men snarere end at acceptere denne senmoderne diskurs, kunne et genhør af Reunerts montager være en anledning til at påskønne den indsigt, som en skildring af den sociale type giver, ligesom den i Reunerts brug også afspejler en respekt for individets ret til privathed i det offentlige rum.

Min sidste kritiske bemærkning er, at man savner en større syntese af Poulsens store arbejde i form af eksempelvis en begrebsmæssig beskrivelse af radiomontagens historiske former. Som sine radioforbilleder abdicerer Poulsen, når det gælder en autoritativ udlægning af de overordnede forandringer. Der er masser af ansatser til det i de enkelte analyser og kapitler, men det er som om Poulsen vægrer sig mod at give et helhedsperspektiv. Positivt anskuet afspejler det en forpligtelse på den empiriske mangfoldighed og variation, men mere kritisk savner jeg forskerens vilje til at

sortere mellem mere og mindre vigtigt og at vove pelsen ved at trække de vigtigste linjer op. Ikke desto mindre er det Poulsens store fortjeneste at have skrevet en imponerende afhandling, hvis fortjeneste ikke mindst ligger i stofrigdommen, de fremlagte resultater af det store arkivarbejde, de indsigtfulde og detaljerede analyser, og i præsentationen af den første samlede og omfattende genrehistorie om radiomontagen i Danmark. Afhandlingen udmærker sig tillige ved at være skrevet i et levende og engageret sprog, som giver læseren lyst til ikke kun at læse mere, men også slå ørene ud og lytte til historien.

*Stig Hjarvard, professor
Institut for Medier, Erkendelse og Formidling
Københavns Universitet*

Unni From & Nete Nørgaard
Kristensen (red.).

*Proces og struktur i ph.d.-forløbet
– om at leve og overleve. København:
Samfundslitteratur, 2005*

From og Kristensen har begået en anbefalelsesværdig og læseværdig introduktion til livet som ph.d.-studerende indenfor de humanistiske og samfundsvidenskabelige fagområder. Bogen giver indledningsvist en række gode råd til den læser, der endnu ikke er ph.d.-studerende, men som gerne vil søge et ph.d.-stipendium. Dernæst behandles bogens egentlige genstandsfelt: ph.d.-livet. I den første del beskriver From og Kristensen, hvordan ph.d.-tilværelsen tager sig ud indefra. På bogens første og noget neutrale fremstilling fornemmer man, at de begge har overlevet ph.d.-tilværelsen, og nu befinder sig på post-doc. niveau. Den neutrale tilgang sikrer dog bogens anvendelighed indenfor det store spektrum af samfunds- og humanvidenskabelige forskningsområder. De mere personlige beskrivelser findes dels i bogens del 2, hvor seniorforskere giver deres besyv med, og dels i del 3, hvor tidligere og nuværende ph.d.-studerende retrospektivt betragter deres ph.d.-liv og – kunne man tilføje – forskellige overlevelsesstrategier.